

Date: 27th April-2025

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MUSTAQIL FIKRLASHNI
SHAKLLANTIRISH USULLARI

Qahramonov Aliboy Yolgoshovich

Filologiya fanlari nomzodi, ISFT instituti katta o'qituvchisi

Isoqova Dinara Normuxamadovna

Azamqulova Zebogul Azizjon qizi

Madrimova Shahrizoda Murod qizi

ISFT instituti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy usullari yoritilgan. Mustaqil fikrlash tushunchasi, uning bolaning shaxsiy va intellektual rivojlanishidagi ahamiyati keng tahlil etilgan. Tarbiyachi-pedagoglar tomonidan qo'llaniladigan samarali metod va texnikalarning, jumladan, savol-javob usuli, muammoli vaziyatlar yaratish, ijodiy faoliyatni rag'batlantirish va guruhii ishlashning mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi roli ochib berilgan. Shuningdek, maqolada tarbiyachilarning bolaning mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlashdagi o'rni va vazifalari batafsil ko'rib chiqilgan. Natijada, maktabgacha ta'lim muassasalarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari va istiqbollari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, mustaqil fikrlash, bolalar rivojlanishi, tarbiyachi pedagog, savol-javob usuli, muammoli vaziyat, ijodiy faoliyat, guruhii ish, erkin muloqot, pedagogik metodlar.

Bugungi globallashuv va tezkor axborot almashinuvi sharoitida mustaqil fikrlovchi, yangicha yondashuvlarga tayyor, ijodkor avlodni tarbiyalash har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, innovatsion g'oyalarning paydo bo'lishi va ularni amaliyotga tatbiq etish ko'p jihatdan odamlarning mustaqil fikrlash, o'z qarashlarini shakllantira olish va qaror qabul qilish qobiliyatiga bog'liq. Aynan shuning uchun ham zamonaviy ta'lim tizimi, xususan, maktabgacha ta'lim bosqichida mustaqil fikrlovchi shaxsni shakllantirish dolzarb vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Maktabgacha yosh — bolaning shaxs sifatida asosiy rivojlanish bosqichi bo'lib, bu davrda uning idrok, tafakkur, tasavvur va tahlil qilish qobiliyatlari shakllana boshlaydi. Shu sababli bu yosh davrida bolalarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish ularning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatining negizini yaratadi. Bolalikda olingan mustaqil fikrlash qobiliyati bolaga nafaqat o'qish jarayonida, balki butun hayoti davomida muhim ahamiyat kasb etadi — bu shaxsiy tashabbus ko'rsatish, muammolarga yechim topish va atrofdagi voqealarga mustaqil munosabat bildirish kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Date: 27th April-2025

Tarbiyachi-pedagoglar bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda yetakchi o'rinni egallaydi. Ularning metodik yondashuvi, savol-javoblar tashkil etishi, bolalarni mustaqil fikr yuritishga undovchi o'yin va topshiriqlardan foydalanishi natijasida bolalar o'z fikrlarini erkin ifoda eta oladigan, mulohaza yuritishga qodir, tanqidiy qarashlarga ega bo'lgan shaxs sifatida shakllanadilar. Maktabgacha ta'lim muassasalarida to'g'ri yondashuv va samarali usullar orqali bolalarda mustaqil fikrlashni shakllantirish nafaqat ularning hozirgi rivojlanishi, balki kelajakda jamiyatda faol va mustaqil shaxs bo'lib yetishishi uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi.

Mustaqil fikrlash — bu bolaning vaziyatga mustaqil baho berishi, mantiqiy xulosa chiqarishi, muammolarga o'z yechimlarini topishi va qaror qabul qilishda o'z fikriga tayana olishi jarayonidir. Maktabgacha yosh — bola tafakkuri, xotirasi, idroki va tasavvurining eng faol shakllanadigan davridir. Bu bosqichda bolalar faqatgina tayyor bilimlarni qabul qilish emas, balki ularni mustaqil ravishda tahlil qilish, umumlashtirish va ijodiy tarzda qayta ishlash ko'nikmalarini egallash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Mustaqil fikrlovchi bola – bu savol berishga qiziqadigan, muammolarni mustaqil o'rganishga harakat qiladigan va turli holatlarda o'z fikrini bildiradigan shaxsdir. Shuning uchun maktabgacha yoshdan boshlab bolalarni mustaqil fikr yuritishga o'rgatish ularning hayotiy ko'nikmalari, ijtimoiy moslashuvchanligi va kelgusidagi bilimlarni egallash qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Faollik va tashabbuskorlikni rag'batlantirish: Bolaning har qanday savoli va tashabbusi tarbiyachi tomonidan qo'llab-quvvatlanishi zarur. Bu uning mustaqil fikrlashga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Bolalarga turli muammolarni har xil nuqtai nazardan ko'rib chiqish, turli variantlarni tahlil qilish imkoniyati berilishi lozim.

Ijodiy yondashuvni rivojlantirish: Erkin fikrlash va yangicha qarashlarni rivojlantirish uchun ijodiy topshiriqlar va o'yinlardan foydalanish kerak.

Erkin muloqot muhiti yaratish: Tarbiyachi va bolalar o'rtasida erkin, ochiq va do'stona muloqot muhiti mavjud bo'lishi lozim. Bola o'z fikrini aytishdan cho'chimaydigan sharoit yaratilishi zarur.

Mustaqil fikrlashni shakllantirish usullari quyidagicha bo'ladi:

Savol-javob metodidan foydalanish. Tarbiyachi bolalarga faqat tayyor javoblarni emas, balki mustaqil izlanishni talab qiluvchi ochiq savollar beradi. Masalan: "Sen qanday yechim toparding?" "Seningcha, nega bu voqea shunday sodir bo'ldi?" "Boshqacha qilib bo'lmaydimi?" Bunday savollar bolaning mustaqil o'ylash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini faollashtiradi.

Muammoli vaziyatlar asosida ta'lim berish. Muammoli vaziyatlar — bu bolaning mustaqil ravishda qaror qabul qilishini talab qiladigan o'yin yoki topshiriqlardir. Masalan, ertak qahramoni qaysi yo'lni tanlashi kerakligi haqida o'ylab ko'rish. Bolalar o'z fikrlarini

Date: 27th April-2025

asoslashga, tanlovlarini himoya qilishga o'rganadilar. Bu usul orqali ularda mantiqiy va tanqidiy tafakkur rivojlanadi.

Ijodiy topshiriqlar va erkin faoliyat yo'nalishlari:

Erkin rasm chizish: Bolaga "Orzudagi bog'" yoki "Baxtli kunim" kabi mavzularda rasm chizish topshiriladi.

Erkin hikoya tuzish: Bolaga bir nechta rasm yoki so'zlar berilib, ulardan mustaqil hikoya tuzish so'raladi.

Qurilish va yasash ishlari: Qurilish konstruktori yordamida o'z ixtiyori bilan biror narsa yasash.

Bunday topshiriqlar bolalarning mustaqil fikrlash, tasavvur qilish va o'z g'oyalarini ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Rolli o'yinlar va dramatisatsiya. Rolli o'yinlar bolalarni muayyan vaziyatni tasavvur qilish, o'z rolini tushunish va unga mos ravishda harakat qilishga o'rgatadi. Masalan, "do'konchi va xaridor" o'yini orqali bola xarid qilish jarayonidagi muloqotni mustaqil olib borishga harakat qiladi. Dramatisatsiya esa bolalarni voqea yoki hikoya asosida sahnalashtirish orqali mustaqil xatti-harakat va fikrlashga undaydi.

Guruhiy faoliyat va jamoaviy muhokama. Bolalar kichik guruhlarda muayyan vazifani hal qilishlari kerak bo'lgan mashg'ulotlar tashkil etiladi. Guruhiy ish davomida ular o'z fikrlarini bildiradilar, tinglaydilar, kelishadilar va umumiy xulosa chiqaradilar. Bu usul ham mustaqil, ham ijtimoiy fikrlashni rivojlantiradi.

Tarbiyachi-pedagogning o'рни. Tarbiyachi bolalar uchun yo'lbo'shchi, rag'batlantiruvchi va ilhomlantiruvchi bo'lishi kerak. U quyidagi mezonlarga amal qilishi zarur:

- Har bir bolaning fikrini e'tiborga olish va hurmat qilish;
- Har qanday fikrni baholashdan ko'ra, rivojlantirishga harakat qilish;
- Muammo va topshiriqlarda bolaga tayyor javob bermasdan, unga izlanish uchun imkon yaratish;
- Har bir muvaffaqiyatni kichik bo'lsa-da rag'batlantirib, bolalarda o'ziga ishonch uyg'otish.

Shuningdek, tarbiyachi bolalarning mustaqil fikrlash jarayonini muntazam ravishda kuzatib, ularning rivojlanish darajasiga qarab mos yondashuvlar ishlab chiqishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni shakllantirish — bu tarbiyachi-pedagoglarning puxta o'ylangan, tizimli va maqsadga yo'naltirilgan faoliyatini talab qiladigan jarayondir. Bolalar tafakkuri shakllanishining dastlabki bosqichida ularga mustaqil fikrlash imkoniyatini berish, ularning keyingi intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga mustahkam asos yaratadi. Mustaqil fikr yurita oladigan bola o'z hayot yo'lini ongli ravishda tanlaydi, muammolarni hal qilishda yangicha va samarali yo'llarni izlaydi, ijodiy fikrlashga qodir bo'ladi.

Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshda o'z fikrini shakllantira olgan bolalar maktab davrida ham bilimlarni o'zlashtirishda yuqori natijalarga erishadilar, ijtimoiy hayotda faol va mustaqil shaxs sifatida ajralib turadilar. Shu boisdan,

Date: 27th April-2025

tarbiyachi-pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri bolalar ongida "o'ylashga odatlanish", "savol berishga jur'at qilish", "o'z fikrini himoya qilish" kabi muhim ko'nikmalarni shakllantirishdir.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi shart-sharoitlarni yaratish nihoyatda muhim:

- ✓ bolalarning qiziqishi va izlanishlarini rag'batlantirish;
- ✓ erkin va ochiq muloqot muhiti ta'minlash;
- ✓ ijodiy faoliyat turlariga keng imkoniyat yaratish;
- ✓ muammoli vaziyatlar va mustaqil topshiriqlarni ta'lim jarayoniga kiritish;
- ✓ bolalarni mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish va ularning qarorlariga

hurmat bilan yondashish.

Shu bilan birga, tarbiyachi har bir bolaning individual rivojlanish sur'atlarini hisobga olib, ularning o'ziga xos fikr yuritish uslubini qo'llab-quvvatlashi, shuningdek, har bir muvaffaqiyatini e'tirof etishi lozim. Bu bolada o'ziga ishonchni oshiradi, mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim muassasalarida mustaqil fikrlashni shakllantirishga qaratilgan faoliyat — bu bolalar kelajagiga qilingan eng muhim investitsiyadir. Har bir tarbiyachi bolaning qalbidagi mustaqil fikr urug'ini qadrlab, uni sevgi, e'tibor va to'g'ri metodik yondashuv bilan parvarish qilishi zarur. Faqat shunda jamiyatimiz kelajakda yangicha tafakkurga ega, maqsad sari intiluvchan, mustaqil qaror qabul qila oladigan yetuk shaxslar bilan boyiydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdukodirova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashriyoti, Toshkent, 2020. – 215 b.
2. Vygotskiy L.S. Bola psixologiyasi va pedagogikasi asoslari. "Fan va texnologiya", Toshkent, 2019. – 320 b.
3. Shermuhamedova N. Mustaqil fikrlash va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlarning o'rni. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 2022, №2, 45–49-betlar.
4. Karimova D. Maktabgacha ta'limda ijodiy faoliyatni rivojlantirish metodlari. "Ta'lim va taraqqiyot" jurnali, 2021, №4, 112–117-betlar.
5. Piaget J. Bolalarning aqliy rivojlanishi nazariyasi. "Yangi asr avlodi", Toshkent, 2018. – 290 b.
6. Rahimova M. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muammoli ta'lim texnologiyalari. "Maktabgacha ta'lim" jurnali, 2023, №1, 78–83-betlar.
7. Xasanboyeva S. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. "Innovatsiya" nashriyoti, Toshkent, 2020. – 250 b.

